

Yeniden İşlevlendirilen Geleneksel Konutlarda İç Mekân Yerel Unsurlarının Kullanımı: Timurciler Konağı

Arş. Gör. İrem BEKAR¹, Arş. Gör. İzzettin KUTLU²

¹Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Trabzon, Türkiye
irembekar@ktu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6371-9958>

²Mardin Artuklu Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Mardin, Türkiye
izzettinkutlu@artuklu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-5546-5548>

ÖZET

Geçmişten günümüze değişen gereksinimler ve teknolojiye ilerlemeler ile birlikte modern yaşamın ihtiyaçlarına cevap veremeyen geleneksel konutlar zamanla kullanılmamakta ve atıl bir durumda kalmaktadır. Son yıllarda bu durumdaki geleneksel konutların yeniden işlevlendirilerek korunması evrensel bir koruma stratejisi olmuştur. Yeniden işlevlendirme sürecinde karşılaşılan büyük sorunlardan biri geleneksel konutların iç mekân yerel unsurlarının yeterince önemsenmemesidir. Çalışmada koruma süreçlerinde geleneksel konutların iç mekânı oluşturan yerel unsurlara yapılan müdahalelere ve yeni işlevindeki kullanım durumlarına odaklanılmıştır. Bu kapsamda Trabzon'da köklü bir kültürel birikime ev sahipliği yapan Ortamahalle'de yer alan Timurciler Konağı ele alınmıştır. Üç aşamadan oluşan çalışmanın ilk aşamasında, veri toplama yöntemi ile kuramsal alt yapı oluşturulmuş ve iç mekânda yerel unsurların kapsamı belirlenmiştir. İkinci aşamada, çalışma alanı olarak belirlenen Timurciler Konağı'na ilişkin veriler elde edilmiştir. Üçüncü aşamada ise Timurciler Konağı iç mekânını oluşturan yerel unsurların mevcut işlevindeki kullanım amacı, malzemesi ve kullanım durumu tespit edildiği aşamadır. Çalışmanın bulgularında, konak içerisinde yerel unsurların çoğunlukla özgün halinde kullanıldığı tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda ise yeniden işlevlendirilerek kullanılan geleneksel konutlara yapılan müdahalelerde iç mekânı oluşturan yerel unsurların yapıdan bağımsız düşünülmeden bütünsel bir anlayış ile korunmasını ve kullanılmasını gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Geleneksel konut, iç mekân, yerel unsurlar, Trabzon, Timurciler Konağı

The Use of Vernacular Architectural Elements in Reused Traditional Houses Interior Spaces: The Case of "Timurciler Konak"

ABSTRACT

Traditional houses generally cannot be used and remain in a dysfunctional situation with the changing needs and advances in technology from the past to the present. In recent years, the preservation of traditional houses in this situation by reusing has become a universal historical building conservation strategy. One of the major problems encountered in the reusing process is the lack of attention to the interior vernacular elements of traditional houses. The study focuses on the interventions made to the vernacular elements in the interior of traditional houses during the conservation processes and the use of these elements in their new function. In this context, Timurciler Konak in Ortamahalle, which hosts many different cultures in Trabzon, is discussed in the study. The study consists of three stages. In the first stage, the theoretical infrastructure was created with the data collection method, and the scope of the vernacular elements in the interior was determined. In the second stage, data on the Timurciler Konak, the study area, were obtained. In the third stage, the purpose, material, and usage situation of the local elements that the interior space of Timurciler Mansion was determined. In the findings of the study, it was determined that the vernacular elements were mostly used in their original form in the Konak. As a result of the study, it was emphasized that the vernacular elements that make up the interior space should be protected and used with a holistic understanding, without

considering them independently of the building, in the interventions made to the traditional houses that are used by reusing.

Keywords: Traditional house, interior, vernacular elements, Trabzon, Timurciler Konak

1. GİRİŞ

Toplumların varlığını devam ettirebilmesi ve kültürel niteliklerini yaşatabilmesi, tarihi değerlerini koruyabilmesiyle mümkün olmaktadır. Kültürel ve tarihi birikimlerin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan en önemli miraslardan biri ise geçmiş döneme tanıklık eden ve sosyokültürel izler barındıran sivil mimari yapılarıdır (Aksoy & Aydın, 2015). Bu yapılardan yoğun olarak karşılaşılan geleneksel konutlar, Rapoport'a (1969) göre toplum kültürünün bir gözlemcisi konumundadır. Geleneksel konutlar, belli bir kültürün çevresinde var olan imkanların nasıl kullanıldığını ve toplumun çevreyi kendi kültürel özleriyle nasıl şekillendirdiğini gösteren en önemli kanıtlardır (Rapoport, 1969; Demirbağ, 2021; Bekar & Dereci, 2021; Kutlu, 2019). Cantürk (2009)'a göre geleneksel konutlar, yalnızca salt bir yapı olmanın dışında bir "yaşam biçimini" ifade etmektedir. Geleneksel konutlar insanların, içerisinde bulunduğu kültürel ortamın etkisi sonucu gereksinimlerini karşılamak üzere ortaya koyduğu düzen ve ürünlerden oluşan özgün yapılarıdır. Soyut bir kavram olarak algılanan kültürün, mimari ile birlikte somut bir yansıması olan geleneksel konutlar; kültür ile ilişkili konuların (yaşam biçimi, gelenek, görenek, inanç, sosyal ilişkiler, toplumsal yapı, coğrafi etkenler vb.) bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır.

2021 yılı sonu "Türkiye Geneli Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlığı İstatistiği" verilerine göre; Türkiye'de toplam 119.263 tescilli taşınmaz kültür varlığı bulunmakta ve bunun 74.424'ünü sivil mimarlık örnekleri oluşturmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2021). Tüm taşınmaz kültür varlıklarının yaklaşık %62'sini oluşturan sivil mimari yapılar arasında önemli bir yer teşkil eden geleneksel konutların korunması, kullanılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda, özellikle geleneksel konutların korunmasına yönelik pek çok farklı yaklaşım uygulanmaktadır. Bu yaklaşımların başında gelen yeniden işlevlendirme, kimlik öğelerinin önemli bir bileşeni olan tarihî çevrelerin korunması, korunurken de bu ortamların günümüz ihtiyaçlarına cevap vermesi adına evrensel bir kabuldür (Ertaş Beşir & Bekar, 2020). Geleneksel konutların "yeniden yaşayan mekânlar" hâline getirilerek toplumun kullanımına açılması suretiyle koruma eyleminin gerçekleştirilmesi, sürdürülebilirliği açısından da önem taşımaktadır. Ancak yeniden işlevlendirme çalışmaları sırasında yapılacak müdahaleler, geleneksel konutların özgün niteliklerine zarar vermemelidir.

Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS) tarafından yayınlanan Venedik Tüzüğü'nün 6. Maddesinde "eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütüphane ya da renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir" ve aynı tüzüğün 5. Maddesinde "anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu çeşit bir kullanma arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da süslemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir." belirtildiği üzere yeniden işlevlendirmenin sınırları yer almaktadır. Yeni işlevin gerektirdiği değişikliklerde özellikle yapılan eklemeler ile ilgili tüzüğün 13. Maddesinde "eklemelere, ancak yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna, dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği durumlarda izin verilebileceği" belirtilmektedir (ICOMOS, 1964). Venedik Tüzüğü'nü tamamlamak üzere hazırlanan Washington Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü (ICOMOS, 1987) giriş ve tanımlar başlığında "Tüzük tarihi kent ve bölgelerdeki özel ve kamusal yaşam alanları arasında uyum sağlamayı ve bu alanlarda mütevazı boyutlarda da olsa, var olan ve insanlığın belleğini oluşturan kültürel değerlerin korunmasını desteklemeyi hedeflemektedir." ifadesi ile koruma anlayışının çevre ile bir bütün olarak ele alınması gerektiği vurgulanmıştır. Ekim 1999'da Meksika'da kabul edilen Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü'nde geleneksel mimari mirasın ayırt edici özellikleri "(a) toplumca paylaşılan bir yapı geleneği, (b) çevreye uygun yöresel veya bölgesel bir kimlik, (c) üslup, biçim ve

görünüş tutarlılığı, veya geleneksel yapı türlerine bağlılık, (d) anonim olarak aktarılan geleneksel tasarım ve yapı ustalığı, (e) işlevsel, sosyal ve çevresel kısıtlamalara etkin olarak cevap verebilme, (f) geleneksel yapı sistemlerinin ve zanaatlarının etkin uygulaması” olarak tanımlamıştır (ICOMOS, 1999). Tüm bunlardan hareketle tarihi yapıların korunmasında yapının bir bütün olarak ele alınması ve özgün niteliklere zarar verilmeden uygulamaların gerçekleştirilmesi gerekliliği açıkça belirtilmiştir.

Geleneksel konutlar, yakın bir geçmişe kadar kültür varlığı dışında kalan yapı gruplarını oluştururken günümüzde taşınmaz kültür varlıklarını kapsayan derecelendirme sistemine göre 2. grup yapılar olarak değerlendirilmektedir. 1. grup yapılar olduğu gibi korunabilirken 2. grup yapılar arasında olan geleneksel konutların korunması ile ilişkin çalışmalar daha çok cephe özelinde kalmakta ve iç mekân yerel unsurları çoğunlukla değişime uğramaktadır. Bu yaklaşım uluslararası koruma yaklaşımlarından uzak olmakla birlikte; iç ve dış özellikleri ile bir bütün olarak korunması gereken bir yapının, iç düzeninin değiştirilmesine neden olabilmektedir. Günümüzde geleneksel konutların korunmasına yönelik çalışmaların çoğunluğu yapısal ve çevresel ilişkiler bağlamında değerlendirilmekteyken iç mekânı oluşturan yerel unsurların korunmasına ilişkin çalışmalar azınlıktır. Bu durum bir bölgenin kültürünü anlamak için en somut izlerden biri olan geleneksel konutların iç mekâna ait unsurların korunamamasına, özgün dokunun zarar görmesine ve zamanla yok olmasına sebep olmaktadır. Bu noktadan hareketle, çalışmada koruma süreçlerinde geleneksel konutların iç mekânı oluşturan yerel unsurlara yapılan müdahalelere ve yeni işlevindeki kullanım durumlarına odaklanılmıştır. Bu kapsamda Trabzon’da köklü bir kültürel birikime ev sahipliği yapan Ortamahalle’de yer alan Timurciler Konağı ele alınmıştır. Timurciler Konağının ele alınma nedeni, Ortamahalle’nin merkezi konumunda yer alması ve çevresindeki birçok geleneksel konutun özelliklerini barındırmasıdır. Geleneksel konutlarda bulunan yerel unsurlar bakımından zengin özelliklere sahip Timurciler Konağının plan düzleminde özellikleri ortaya konmuş ve yeniden işlevlendirme sonrası iç mekânda gerçekleşen dönüşüm incelenmiştir. Çalışma, yeniden işlevlendirilerek kullanılan geleneksel konutlara yapılan müdahalelerde, iç mekânı oluşturan yerel unsurların yapıdan bağımsız düşünülmeden bütünsel bir anlayış ile korunmasını ve kullanılmasını gerektiğini vurgulamaktadır. Bu sayede geleneksel konutların bir bütün olarak sürdürülebilirliğinin sağlanacağı düşünülmektedir. Timurciler Konağı üzerinden ele alınan çalışmanın, Türkiye’deki geleneksel konutların dönüşümünün incelenmesine bir kaynak oluşturması hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

Geleneksel konutların yeniden işlevlendirilmesini iç mekânda yerel unsurların kullanımını üzerinden ele alan araştırma 3 aşamadan oluşmaktadır:

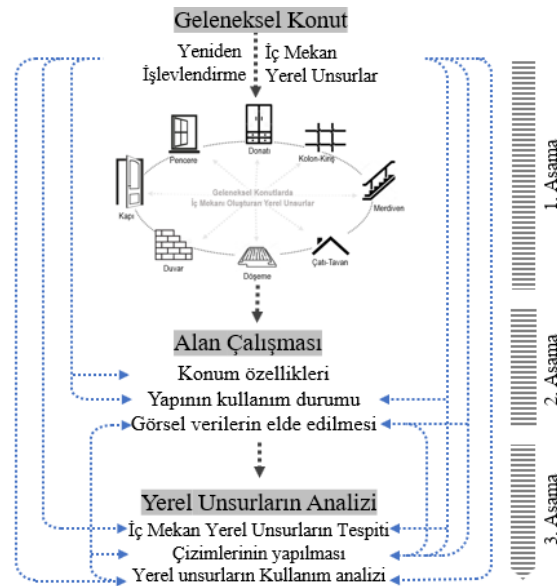

Şekil 1. Geleneksel konutlarda iç mekânı oluşturan yerel unsurlar

İlk aşamada veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem yapılacak araştırma konusunu sonuca ulaştıracak verilerin elde edilmesi için kullanılan araştırma tekniğidir (Symon & Cassell, 1998; Yıldırım, 1999). Konuya ilişkin makale, kitap, tez vb. kaynaklardan literatür bilgilerin toplanarak kuramsal alt yapı oluşturulmuştur. Bu aşamada ayrıca iç mekânda yerel unsurların kapsamı belirlenmektedir. Çalışmada iç mekânı oluşturan unsurlar mekân bileşen ve öğeleri olarak ele alınmıştır. Mekânsal bileşenler döşeme, duvar, kolon, giriş, çatı, tavan, merdiven, kapı ve pencere olarak tanımlanırken, mekânsal öğeler ise donatılar olarak ifade edilmektedir (Özdemir, 1994; Kurak Açıcı, 2015; Gürani, 2021). Bundan hareketle çalışmada iç mekân yerel unsurları kolon-giriş, döşeme, çatı-tavan, duvar, merdiven, kapı, pencere ve donatı olarak değerlendirilmiştir (Şekil 1).

Araştırmanın ikinci aşaması çalışma alanı olarak belirlenen Timurciler Konağı'na ilişkin verilerin elde edildiği aşamadır. Bu aşamada yapının konum bilgileri, ulaşımı, kullanım durumuna ilişkin veriler toplanmış ve Timurciler Konağı'na ait görsel veriler (çizimler ve fotoğraflar) elde edilmiştir. Çalışma alanı olarak Timurciler Konağı'nın seçilmesinin sebebi ise bulunduğu geleneksel doku içerisinde konumu ile merkezi bir noktada bulunması, tarihi Ortamahalle silueti içerisinde önemli bir kimlik unsuru olması, kamulaştırılarak günümüzde yeni bir işlev ile halka sunulması ve Ortamahalle geleneksel konutları arasında yerli ve yabancı turistlerin en yoğun ziyaret ettiği geleneksel konut yapısı olmasıdır.

Araştırmanın üçüncü aşaması, Timurciler Konağı iç mekanını oluşturan yerel unsurların tespiti kullanım analizinin (kullanım amacı, malzemesi ve kullanım durumu) yapıldığı aşamadır. Bu aşamada aynı zamanda iç mekân yerel unsurları tespit edilerek çizimleri yapılacak ve elde edilen veriler ışığında değerlendirmeler yapılmaktadır (Şekil 2).

Şekil 2. Çalışmayı oluşturan aşamaların temsili

3. MATERYAL: ORTAMAHALLE, TİMURCİLER KONAĞI

Trabzon'un Akçaabat ilçesinde şehir merkezinin 13 km batısında bulunan Ortamahalle, pek çok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. 1998 tarihinde kentsel sit alanı olarak ilan edilen Ortamahalle mevkiinde 53 tanesini 19. yüzyıl sivil mimari örneklerinin oluşturduğu 129 tescilli yapı bulunmaktadır. Bu yapılar mimari açıdan yöreye özgü belirgin karakteristik özellikler taşımaktadırlar (Şekil 3; Saka Akın vd., 2013). Yerel verilerin ve geleneksel yaşamın şekillendirdiği yapılar, karakteristik özellikleriyle kültürel miras olarak Trabzon için önemli bir yere sahiptir (Bekar & Dereci, 2021).

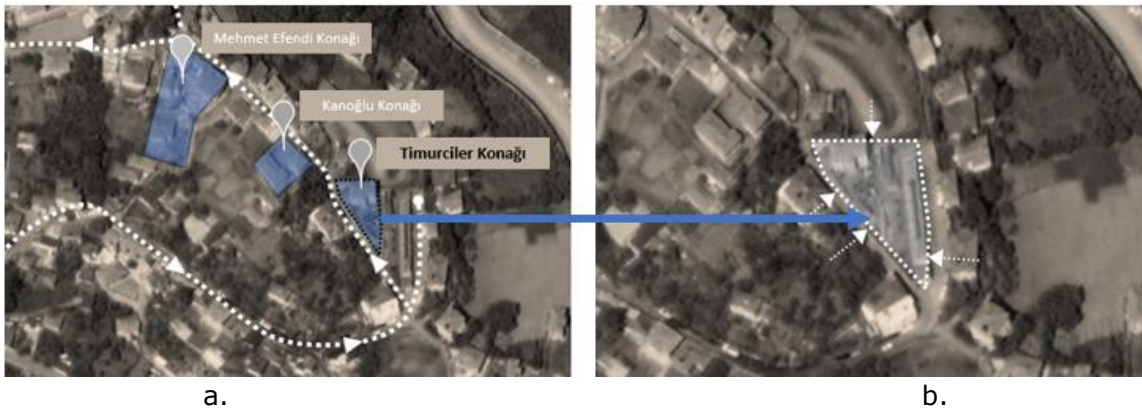

Şekil 3. Trabzon Akçaabat tarihi Ortamahalle dokusu

Yaklaşık 140 yıllık konakların bulunduğu tarihi bir çevre içerisinde; sokakları, duvarları, konakları, çeşmeleri, cami ve kilisesi ile tarihin yanı sıra tarihi karakterini ve kültürel izleri günümüze yansıtan Ortamahalle'deki yapılar her yıl binlerce yerli ve yabancı turisti konuk etmektedir. Bu yapılar arasında en ön plana çıkan konaklardan biri de Timurciler Konağı'dır. Yapının 1800'lü yılların sonlarında inşa edildiği bilinmektedir.

Timurciler (Timurcioğlu) Konağı 20. yüzyıl Osmanlı mimarisinin en özgün örneklerinden biridir. Mahallenin genelinde olduğu gibi Timurciler Konağı da taş duvarlarla çevrili ve sokak kapısı ile girilebilen avlusu, avlu içerisinde mutfak (aşhane), aile ve misafir odaları bulunan bir mimariye sahiptir. Günümüzde konağın giriş kapısında yer alan açıklamaya göre mübadele sonrası Akçaabat Işıklar (Visera) kökenli, Ortamahalle eski sakini olan ve zahirecilik işi ile uğraşan yaşar Timurcioğlu tarafından satın alınarak kullanılmaya başlanmıştır. Üç nesil konakta yaşamış olan Timurcioğlu ailesi konağı satarak Ortamahalle'den ayrılmıştır.

Ortamahalle tarihi dokusunun ve bölge silüetinin belirleyici bir parçasını oluşturan konak; 2010 tarihinde Akçaabat belediyesi tarafından kamulaştırmak sureti ile satın alınarak yerleşimin tarihi dokusuna uygun olarak restore ettirilmiş ve 2013 yılında müze ve kafe/restoran işleviyle kullanıma açılmıştır. Ortamahalle'de kamulaştırılarak kullanıma açılan üç geleneksel yapıdan biri olan Timurciler konağı günümüzde kafe restoran işlevi ile kullanılmaktadır. Diğerleri ise konaklama işlevleri ile kullanılan Mehmet Efendi Konağı ve Kanoğlu Konağı'dır (Şekil 4a). Arazinin doğal yapısı ve manzara yönü göz önünde bulundurularak konumlanan yapıya dört farklı noktadan giriş sağlanabilmektedir (Şekil 4b).

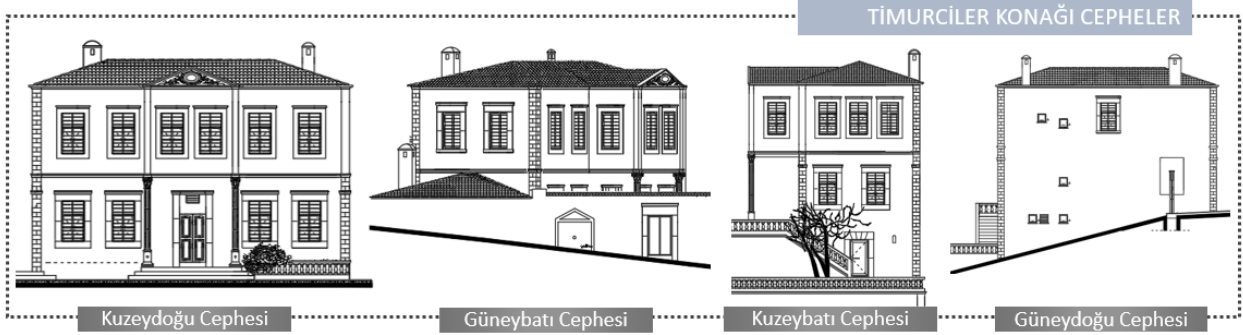
Şekil 4. Timurciler Konağı – a) Timurciler Konağı konumu, b) Timurciler Konağı girişleri
(Yazarlar tarafından Google Haritalar kullanılarak hazırlanmıştır.)

Konak, Ortamahalle'deki diğer konutlarda olduğu gibi sokak ve doğal alanlarla iç içe bir tasarıma sahiptir. Konak geniş bir bahçeye sahip olup bu bahçe arazi kotlanmasına uygun bir biçimde düzenlenmiştir. Bahçe mevcut işlevine uygun olarak oturma alanları için kullanılmaktadır. Bahçede artıca müstemilat, servis alanları, depo ve kotlar arası erişimi sağlayan merdivenler bulunmaktadır (Şekil 5).

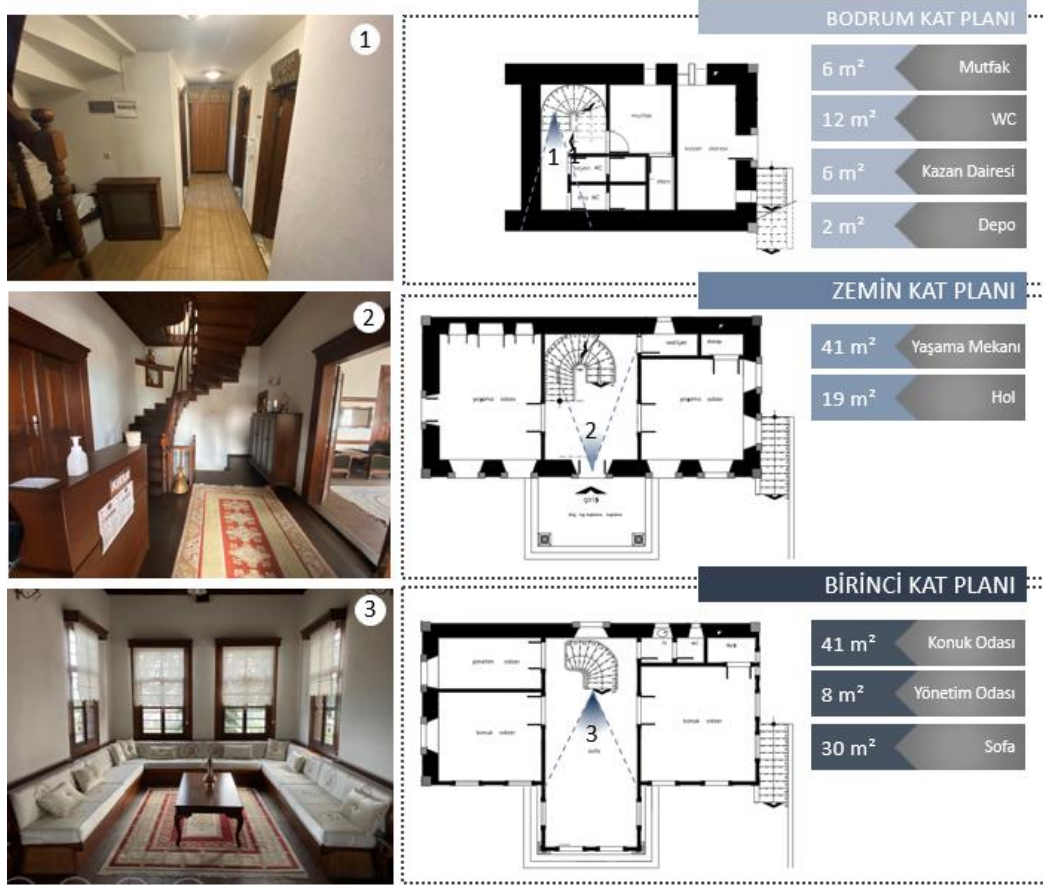
Şekil 5. Timurciler Konağı – a) Yapının sokak ile ilişkisi, b) Yapının araziye uygun olarak tasarlanmış bahçesi, c) Yapının bahçesi

Yapının bahçesine ulaşım güneybatı yönündeki sokak kapısından sağlanabilmektedir. Kapının yanında bir çeşme bulumakta anak günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının kuzeybatısında Timurciler Konağı'na ait bir otopark bulunmakta ve yapıya ayrıca otopark yönünden de giriş sağlanabilmektedir. Yapının ana girişi ise kuzeydoğu yönündeki kapıdan olup kapı, üç basamaklık bir kot ile bahçeden ayrılmaktadır (Şekil 6).

Şekil 6. Timurciler Konağı Cepheler (Çizimler Akçaabat Belediyesi'nden derlenmiştir.)

Yapı bodrum kat, zemin kat ve birinci kat olmak üzere üç kattan oluşmaktadır. Bodrum katta mutfak, depo, WC ve kazan daire bulunmaktadır. Zemin katta iki farklı oda bulunmakta ve bu odalar yaşama mekanı olarak bilinen bu odalar restoran işlevine hizmet verecek şekilde tefrişlenmiştir. Zemin katta ayrıca yapının güney cephesine sonradan eklenmiş bir yapı bulunmakta ve bu bölüm mutfak ve oturma alanı olarak kullanılmaktadır. Birinci kat ise Ortamahalle geleneksel konutlarında sıklıkla rastlanan yaklaşık bir oda büyüklüğünde olan bir çıkmaya sahiptir. Özgün işlevinde yatak odalarını bulunduğu bu kat günümüzde ziyaretçilerin geleneksel dokuyu yakından hissedebilecekleri ve otantik bir ortam yaratan oturma elemanları ve donatılarla sergilenen mekanlar olarak kullanılmakta ve ziyaretçiler tarafından en fazla ilgi çeken mekanlardan biridir. Orta sofalı bir plan tipolojisine sahip yapı simetrik bir mekan düzenine sahiptir (Şekil 7).

Şekil 7. Timurciler Konağı kat planları ve katlara ait görseller (Çizimler Akçaabat Belediyesi'nden derlenmiştir.)

4. GELENEKSEL KONUTLARDA YENİDEN İŞLEVLENDİRME

Bulunduğu coğrafyanın özelliklerini, kullanıcısının kimliğini ve yaşam biçimini, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini aktaran geleneksel konutlar, günümüz ihtiyaçlarına cevap verememekte ve bunun sonucu olarak yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır. Bu yapıların yıkılması veya pasif bir koruma anlayışına bırakılması yerine yeniden bir işlev giydirilerek yaşatılması sürdürülebilir bir koruma stratejisiyle evrensel bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir (Aksoy ve Aydın, 2015). Yeniden işlevlendirilme özgün işlevini yitirmiş bir yapı için yeni bir işlev bulma eylemi, "yapısal yönden kullanım potansiyeli olan binaların, ekonomik olarak yaşayabilmesi için yeni kullanımlar geliştirilmesi" olarak tanımlanmaktadır (Cantell, 2005). Yeniden işlevlendirme yaklaşımı ile geleneksel konutların kullanım ömrünün uzatılmasının yanında işlevsel açıdan da kullanılabilirliği sağlanarak çağdaş bir koruma sağlanabilmektedir. Böylece yok olmaya yüz tutmuş geleneksel konutların sosyal yaşantı içerisine dâhil edilmesi ile sahip oldukları değerler gelecek nesillere aktarılmakta ve sosyokültürel kimlik sürdürülmektedir (Jiun Wang vd. 2010). Yeniden işlevlendirilme sürecinde konutun yapıldığı dönemin izlerini güncel çevresel bağlama iletmeye çalışılırken; aynı zamanda yapının kültürel ve yerel belleği simgeleyen tüm unsurlarını bir bütün olarak korumaya odaklanılan bir yaklaşım sergilenmelidir.

Geleneksel konut ve dokusunun, sürdürülebilir koruma anlayışının öngörüsü olan yeni işleviyle yaşatılması, bugünün ihtiyaçlarına uygunluğuna bağlıdır (Gültekin, 2007). Yapıya önerilen işlevin uygunluğu ve yeni işlevin kullanıcı tarafından benimsenmesi, yapının topluma verdiği hizmetinin yanı sıra, sürdürülebilirlik ve yaşanılabilirlik açısından önem taşımaktadır (Bekar ve Dereci, 2021). Geleneksel konutlara yeni bir işlev önerisi süreci mekânsal, çevresel, sosyo-kültürel ve ekonomik kriterler açısından çok boyutlu bir perspektiften ele alınmalıdır (Jiun Wang vd, 2010). Bu nedenle geleneksel konutlar için önerilen yeni bir işlev ile yapının fiziksel özelliklerinin korunmasının dışında, konutun

bulunduğu bölgenin kültürel özelliklerin dikkate alan, özgün değerlerine zarar vermeyen, mekânın ruhuna, atmosferine ve anlamına saygılı bir yaklaşım geliştirilmelidir (Özkan Yazgan, 2011). Geleneksel konutların yeniden işlevlendirilmesinde yapı-işlev arasındaki fiziksel uyum kadar yapının barındırdığı kültürel anlamların güçlendirilmesi ve sürekliliğinin sağlanması beklenmektedir.

Geleneksel konutların restorasyonu ve yeniden işlevlendirilmesi geçmişten bugüne pek çok araştırmanın konusu olmuş fakat 2. grup tescilli yapılar derecesinde olması sebebiyle özellikle iç mekân düzenlemeleri konusunda uygulanabilir çözüm veya çözümler getirilememiştir. Bu nedenle geleneksel konutların yaşama katılmasında cephe özellikleri kadar iç mekânı oluşturan yerel unsurların da koruma ölçütleri uyarınca özgünlüğünün korunması ve kullanılması gerekmektedir.

Geleneksel konutlarda iç mekân, bir yapıyı, o yapının bulunduğu bölgeyi, bölgenin yerel özelliklerini, kültürünü, inanç biçimlerini, içerisinde yaşayan insanları ve yaşam biçimlerini tanımlayabilmek adına önemli ipuçları içermektedir. İç mekanlar bulunduğu bölgenin fiziksel ve sosyokültürel ihtiyaçlar doğrultusunda iklim, yaşam biçimi teknoloji ve yapım teknikleri, malzeme gibi özelliklerinin etkisiyle çeşitlenmektedir. İç mekanlar, onu tasarlayan ve kullanan insanlar tarafından şekillenir ve zamanla o bölgeyi temsil eden birer kimlik ögesine dönüşmektedir. Böylelikle mekanlara ait üslup ve stillerin, biçimlerin, okunması kolaylaşmaktadır (Cragoe, 2015).

İç mekânı oluşturan unsurlar mekân bileşen ve öğeleri olarak ele alınmakta; mekânsal bileşenler döşeme, duvar, kolon, giriş, çatı, merdiven, kapı ve pencere olarak tanımlanırken, mekânsal öğeler ise donatılar olarak ifade edilmektedir (Özdemir, 1994). Her bir unsur bölgenin fiziksel ve sosyokültürel özellikleri ile şekillendiği için iç mekânın kimliğini ve karakterini oluşturmada önemli etkenlerdir. İç mekânı oluşturan mekân bileşen ve öğeleri geleneksel bir yapı ile ele alındığında geçmiş, günümüz ve gelecek arasında bölgenin yerel özelliklerini tariflemesi yönüyle bir köprü vazifesi görmektedir. Bu nedenle korunarak nesilden nesile aktarılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

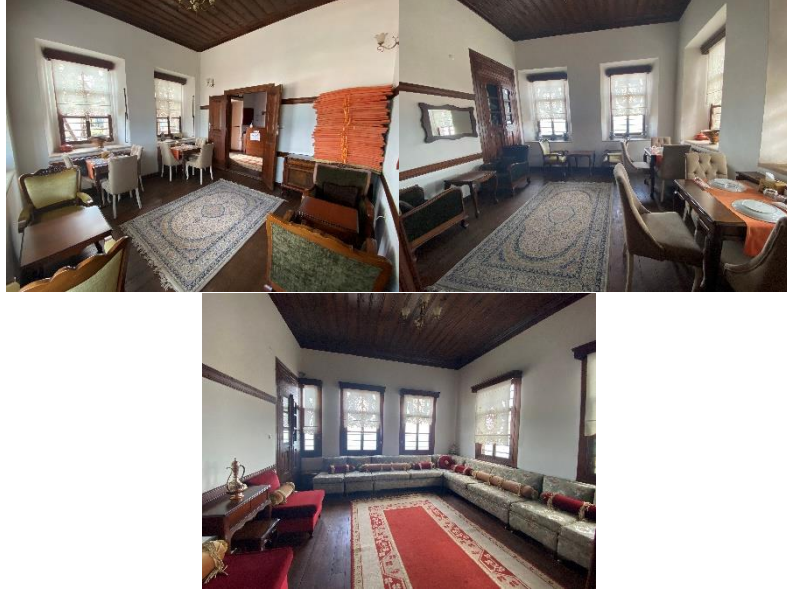
5. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Kolon ve giriş

Konak ahşap karkas bir taşıyıcı sisteme sahiptir. Yapının restorasyonunda taşıyıcı sistem özgün hali ile kullanılmıştır. Kolon ve girişler duvar ve döşemelerin içerisinde kaldığı için iç mekândan bakıldığında algılanmamaktadır.

Duvar

Yapının özgün işlevinde var olan duvarlara büyük oranda sadık kalınmıştır. Yeni işlev, gereklilikleri doğrultusunda bodrum kat ıslak hacimlerde yeni duvarlar eklenildiği görülmektedir. Zemin kat ve birinci kattaki duvarlar ve duvarlar üzerindeki kapı ve pencere açıklıkları yapının konut işlevindeki sınırlarına uygundur. Duvarlarda mat plastik badana uygulanmıştır. Özgün işlevinde yatak odaları ve yaşama mekanlarını birbirinden ayıran duvarlar kafe restoran işlevinde oturma alanlarını birbirinden ayırarak özelleşmiş alanlar yaratmaktadır. Bazı odaların duvarlarında ahşap çıtalar bulunmaktadır (Şekil 8). Ortamahalle evleri iç mekân duvarlarında rastlanan bu çıtalar, geleneksel dokunun bir parçası olarak ziyaretçilere otantik bir hava yaşatmaktadır. Ayrıca duvarlarda aydınlatma amaçlı sonradan eklenen aplikler bulunduğu görülmektedir.

Şekil 8. Timurciler Konağı iç mekân duvarları ve duvarlarda bulunan ahşap çiteler

Döşeme

Yapının mevcut kullanımında özgün döşeme kotlarına dokunulmamıştır. Bodrum kat zemin döşemesinde mat granit seramik kaplama, zemin kat döşemesi ve birinci kat döşemesi ahşap kaplamadır. Birinci kat ve zemin katta bulunan ahşap döşeme kaplamaları yapının özgün işlevindeki kullanımına uygun olarak onarılarak kullanılmıştır. Döşemelerin yapının büyük bir bölümünde üzerine sonradan serilen halılar serilmesi halılar iç mekanda önemli bir yerel unsur olan ahşap döşeme dokusunu kapatarak özgün döşeme dokusunun algılanamamasına sebep olmaktadır (Şekil 9).

Şekil 9. Timurciler Konağı iç mekan döşemeleri

Kapılar

Konuttaki kapıların tümü ahşaptır. Kapı açıklıklarının yeri korunarak kapılar özgün yerlerinde kullanılmakta ve sergilenmektedir. Bazı kapılara boyama işlemlerinin uygulandığı görülmektedir. Ana giriş kapısı ve odalara açılan kapılar çift kanatlı olup kapılarda geometrik biçimler (dikdörtgen) kullanılmaktadır, süsleme detaylarına rastlanmamaktadır. İç mekânda bulunan kapılar işçilik yönünden benzer nitelikler taşımaktadır. Odaların kapıları ve giriş kapısı dışında kalan mutfak, tuvalet gibi mekanların

kapıları daha küçük boyutlarda ve tek kanatlıdır. İç kapı yükseklikleri aynıdır. Zemin kat ve birinci kattaki kapılarının üzerinde ahşap taç detayı bulunmaktadır. Giriş kapısında ise taştan yapılmış bir taç bulunmaktadır. Kapılar iç mekânda özgün işlevi olan geçiş ve sınır elemanı olarak kullanılmalarının dışında ziyaretçilere geleneksel dokuyu yansıtan bir sergi unsuru olarak da kullanılmaktadır (Şekil 10).

Şekil 10. Timurciler Konağı kapılar (Çizimler yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Pencereler

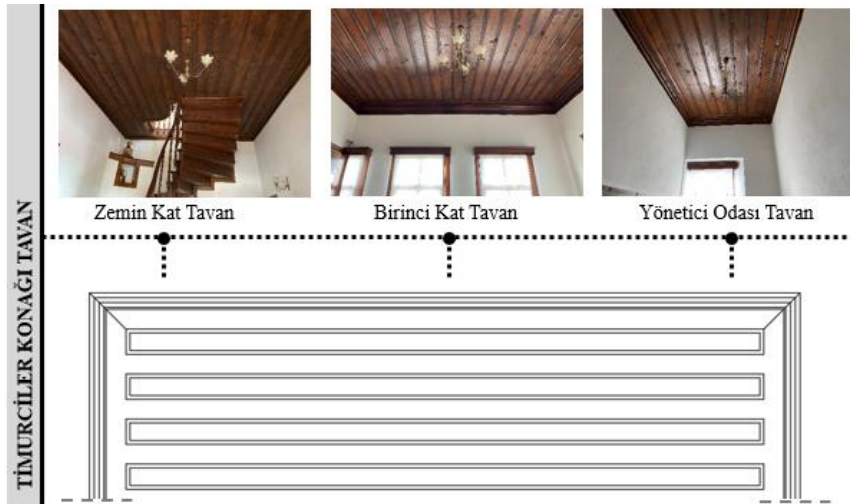
Yapıdaki mevcut pencerelerinde yapının özgün pencere açıklıklarına ve pencere tiplerine sadık kalınmıştır. Yapıdaki pencerelerin boyları yaklaşık 90 cm parapet yüksekliği ile başlar ve sergen altında biter. Pencereler içe açılmaktadır. Dış tarafında ise güvenliği sağlamak amacıyla enine yerleştirilmiş demir çubuklar bulunmaktadır. Yapının farklı cephelerinde yer alan pencereler ile iç mekâna gün ışığının alımında çeşitlilik sağlanmıştır. Yapının genelinde ahşap ve çift kanatlı pencereler bulunmaktadır. Zemin kat ve birinci katta yer alan odaların tümünde pencereler bulunmaktadır. Yapının yeni işlevinde oturma alanları olarak kullanılan bu odalarda hem gün ışığının oda içine kontrollü girişi hem de iç mekândan sokağın ve manzaranın görüşü sağlanmaktadır. Birinci kat sofa alanında bulunan pencereler önündeki sedir ile hem otantik bir hava yakalanmış hem de pencereler aracılığıyla manzaranın algılanabildiği, gün ışığını da içeri alan ferah bir ortam sağlanmıştır. Sedirde oturan kullanıcılar rahatlıkla dışarıyı görebilmektedir. Burada pencere aydınlatma ve havalandırma gibi işlevleri sağlamanın dışında iç mekânda estetik bir görünümün oluşmasına da katkı sağlamaktadır (Şekil 11). Yapının giriş kapısının üzerinde pencere ile ayrılmış bir bölüm bulunmaktadır. Bu bölüm mevcut işlevinde içerisine geleneksel ürünlerin sergilendiği bir alan olarak kullanılmaktadır.

Şekil 11. Timurciler Konağı pencereler (Çizimler yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Çatı ve Tavan

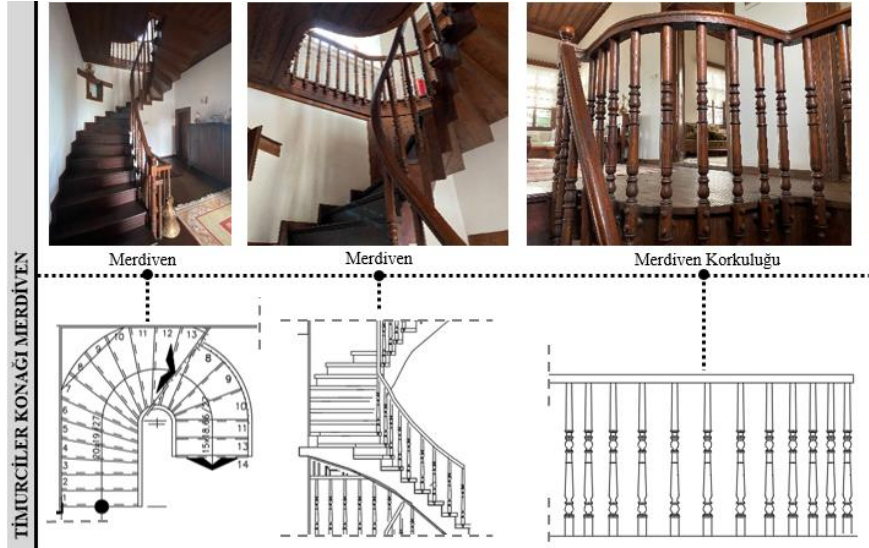
Yapının çatısı iç mekândan algılanamamaktadır. Çatı ve birinci kat döşeme ile birbirinden ayrılmaktadır. Yapının tavanları ahşap düz çıtalarla süslenmiş olup tavan görünüşleri dikdörtgen veya kare forma sahiptir. Yapının yeni işlevinde tavanlara aydınlatma armatürlerinin yerleştirildiği görülmektedir. Yapının geleneksel karakteri ile örtüşmeyen bu armatürler istenildiğinde kolayca takılıp çıkarılabildiğinden uzun vadede düşünüldüğünde tavanın özgün karakterine zarar vermemektedir. Böylelikle geleneksel konut iç mekanları için önemli bir unsur olan tavan özelliklerinin ziyaretçiler tarafından algılanabilmektedir (Şekil 12).

Şekil 12. Timurciler Konağı tavan (Çizimler yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Merdiven

Yapıda bodrum kat, zemin kat ve birinci kat arası erişimi sağlayan merdiven ve korkulukların malzemesi Merdiven yapının özgün işlevindeki konumu, kullanımı ve malzemesi yönünden değişikliğe uğramamıştır. Dönel bir forma sahip olan merdiven restorasyon çalışmaları sırasında yapının özgün dokusuna uygun olarak onarılmıştır. Yapının en belirgin yerel kimlik unsurlarından biridir. Ahşap basamaklar korkulukları ile sade bir dile sahiptir (Şekil 13). Formu ve malzemesi ile geleneksel dokuyu yansıtan merdiven ziyaretçiler tarafından da ilgi görmektedir.

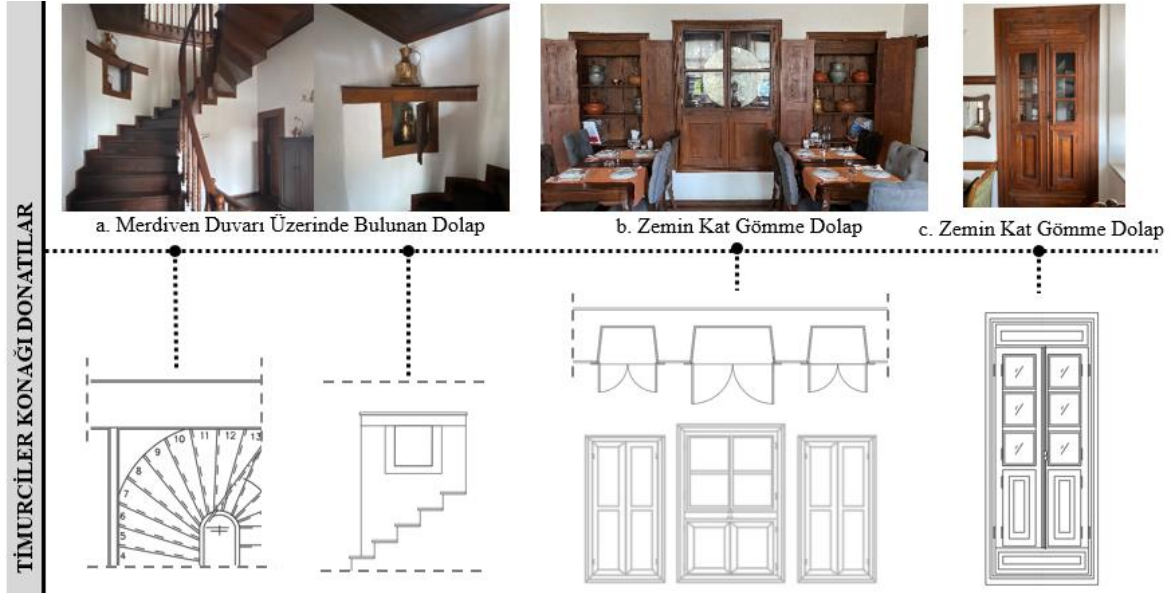

Şekil 13. Timurciler Konağı merdiven (Çizimler yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Donatılar

Konağın iç mekânında bulunan sabit ve hareketli donatılar bulunmaktadır. Bu donatılardan bazıları (gömme dolaplar) yapının özgün işlevinde de bulunmaktayken; mevcut işlevin gereklilikleri doğrultusunda sonradan eklenen donatılar da (sandalye, masa, sedir vb.) bulunmaktadır. Çalışmada donatı başlığı altında yapının özgün işlevinde yer alan sabit donatılar incelenmektedir.

Merdivenden çıkış yönünün sol tarafında merdiven hattının ortalarında bir dolap ve üzerinde raf bulunmaktadır. Dönel merdiven ve duvarların birleştiği köşede meydana gelen boşluğun küçük bir gömme dolap aracılığı ile değerlendirildiği bu uygulama yapının mevcut işlevinde geleneksel ürünlerin sergilendiği bir bölüm olarak kullanılmaktadır (Şekil 14a). Zemin katta yöresel ürün ve eşyaların sergilenmesi amaçla kullanıların bir diğer sabit donatı ise bir gömme dolaptır. Ahşap ve cam malzemeden üretilen bu dolap açılıp kapaklara sahip sabit bir donatıdır. Yapının müze işlevi ile ilişkili olarak hem kendini hem de içerisinde bulunan bakır ve topraktan yapılmış yöreye özgü eşyaları sergilemektedir. Oturma elemanlarının yanında bulunan bu dolap aynı zamanda ziyaretçilerin geleneksel ürünleri görebilmesini amaçlayan turistik bir öğe olarak kullanılmıştır (Şekil 14b). Bir diğer donatı ise zemin katta kuzey yönüne bakan odanın köşesinde konumlanmış gömme dolaptır. Kapı boyutlarına sahip dolap ahşap ve camdan yapılmıştır. Özgün haline uygun olarak restore edilen dolap günümüzde çeşitli eşyaların depolandığı bir bölüm olarak kullanılmaktadır (Şekil 14c).

Şekil 14. Zemin katta bulunan gömme dolaplar (Çizimler yazarlar tarafından oluşturulmuştur.)

Çalışma kapsamında ele alınan Timurciler Konağı iç mekânda bulunan yerel unsurlar açısından değerlendirildiğinde;

- Yapının iç mekânında bulunan duvarlar, döşemeler, merdiven, pencereler, kapılar ve donatılara bakıldığında genellikle özgün malzeme ve dokusuna sadık kalınarak onarıldığı görülmektedir. Bu noktada yapının restorasyonunda sadece cephe özelliklerinin değil aynı zamanda iç mekân yerel unsurlarının da göz önünde bulundurularak bir koruma anlayışının sürdürüldüğünü söylemek mümkündür.
- Yapıda bulunan kapı, pencere, tavan, donatı gibi öğelerde süsleme özelliklerine rastlanmamakta; genellikle geometrik biçimlerin oluşturduğu yüzeyler bulunmaktadır.
- Yapının özgün işlevinde kullanılan yerel unsurlar yeni işlevin gerekliliklerine cevap verecek şekilde kullanıldığı görülmektedir. Özellikle sabit donatıların yapının müze ve sergileme işlevlerinin gereği olarak birer sergileme elemanlarına dönüştürülmesi, bu öğelerin aktif bir kullanım ile korunmasını destekler niteliktedir.
- Yeni bir işlev giydirilerek kullanılan yapının yeni eşya ve donatılara ihtiyaç duyması olası bir durumdur. Ancak bu donatıların özgün olanı kapatmaması aksine onu destekler niteliklere sahip olması beklenmektedir. Timurciler Konağı iç mekânında yoğun olarak kullanılan halılar özgün döşeme dokusunun ziyaretçiler tarafından algılanamamasına sebep olmaktadır.

Benzer şekilde tavanda aydınlatma amaçlı eklenen avizeler ve duvarlardaki apliklerin yapının geleneksel özellikleri ile ilişkisi bakımında olumsuz bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

6. SONUÇ

Sosyo-kültürel özellikleri, ekonomik durumu, aile yapısını, inanç biçimini; kısaca bir toplumun yaşam biçiminin en somut yansıması olan geleneksel konutlar kültürel hafıza ve yerel kimliğin sürekliliği açısından önemli bir yere sahiptir. Geçmişten günümüze değişen gereksinimler ve teknolojiye ilerlemeler ile birlikte modern yaşamın ihtiyaçlarına cevap veremeyen geleneksel konutlar zamanla kullanılmamakta ve atıl bir durumda kalmaktadır. Bu durumdaki geleneksel konutların sürekliliğini sağlamak için yalnızca yapıları tescilleyip kaderleriyle baş başa bırakmak yerine yapının yeni bir işlevle kullanılarak korunması evrensel bir koruma stratejisiyken; bu süreçten en büyük sorunlardan biri ise yasal altyapıdaki belirsizliklerden ötürü geleneksel konutların iç mekân yerel unsurlarının yeterince önemsenmemesi ve yanlış uygulamalar yapılmasıdır.

Geleneksel konutların karakteristik özelliklerinin en belirleyici unsurlarından biri olan iç mekân özellikleri yapıların koruma amaçlı restorasyonu ve yeniden kullanımı sürecinde dikkate alınmalı ve bu özelliklerin özgün dokusunun korunması da en az cephe özellikleri kadar önemsenmelidir. Bu noktada yapıların koruma süreçlerinde iç mekânı tanımlayan tüm unsurların (kolon-kiriş, döşeme, çatı-tavan, duvar, merdiven, kapı, pencere ve donatı) bir bütün olarak ele alınması ve korunması gerekmektedir. Plan, malzeme ve yapım tekniklerinin koruma uygulamaları aşamasında tespitleri yapılmalı, bozulmuşluk durumlarına ilişkin analizler yapılmalı, belgelenmeli ve özgün karakterine saygı duyarak yeni işlevinde onarılmalı ve kullanılmalıdır. Yeni işlevin gereklilikleri iç mekân yerel unsurları göz önünde bulundurularak düşünülmelidir.

Bu konuda yerel yönetimlerin veya bilimsel araştırma kuruluşlarının geleneksel yapılar özelinde çağrılar açılması, yapıları oluşturan tüm karakteristik özellikleri ile birlikte belgeleme, kaydetme, mevcut durum analizleri ve koruma tedbirlerine yönelik akademik araştırmaların gerçekleşmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ile ele alınan Timurciler Konağı'nın özgün işlevini yitirdiği, buna bağlı olarak da restoran ve müze işlevi ile kullanımının bölgenin turistik açıdan gereksinimlerine karşılık verdiği açıktır. Günümüzde Timurciler Konağı örneğinde olduğu gibi pek çok geleneksel konut turizm faaliyetleri neticesinde restoran veya müze gibi işlevlerle kullanılmakta; bu gerek yerel halkın kendi imkanlarıyla gerekse kamulaştırılarak gerçekleşmektedir. Burada önemli olan nokta tescilli olan geleneksel konutlara yapılan müdahalelerde halkın ve yerel yönetimlerin yapının hem dış hem de iç mekân özelliklerini bir bütün olarak kabul etmesi ve bu koruma stratejilerini bu yönde geliştirmek ve uygulamaktır. Böylece geçmişin bir yansıması olan geleneksel konutların kimliğini oluşturan tüm özellikleri ile korunarak geçmiş, bugün ve gelecek ile kültürel iletişim daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde sağlanacaktır.

KAYNAKLAR

- Aksoya, E., & Aydın, D. (2015, Mayıs). Mimaride yeniden kullanım: sürdürülebilirlik bağlamında Raziye Takkalı Evinin yeniden kullanımı için mekânsal analizler. *2nd International Sustainable Buildings Symposium*, 28-30, Ankara.
- Rapoport, A. (1969). *House form and culture*. NJ: Prentice-Hall.
- Demirbağ, U. (2021). *İç Anadolu Bölgesi geleneksel konutları arasında Çankırı geleneksel konutlarının yeri*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Bekar, İ., & Dereci, Ş. (2021). Evaluation of the Appropriateness of Space for the New Function in Traditional Housings: The Case of Mehmet Efendi House. *Journal of Interior Design and Academy*, 1(2), 3-20.
<https://doi.org/10.53463/inda.2021vol1iss2pp3-20>
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2021). <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44798/turkiye-geneli-korunmasi-gerekli-tasinmaz-kultur-varlig-.html> (Son erişim tarihi: 17.04.2022)
- Cantürk, E. (2009) *Kültür eksenli stratejiler: kentin büyük ölçekli etkinliklerle sergilenmesi ve dönüşmesi*, (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Ertas, B. Ş., & Bekar, İ. (2020). *Functional Performance after Re-use in Traditional Houses*. Advances in Scientific Research: Engineering and Architecture. (ed. Christov vd.). Sofia: St. Kliment Ohridski University Press: 418-428.
- ICOMOS. (1964). Venedik Tüzüğü. Paris. https://www.icomos.org/charters/venice_e.pdf (Son erişim tarihi: 18.04.2022)
- ICOMOS. (1987). Washington Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü. Washington. https://www.icomos.org/charters/towns_e.pdf (Son erişim tarihi: 18.04.2022)

- ICOMOS. (1999). Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü. Meksika.
http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0464062001536913566.pdf
(Son erişim tarihi: 18.04.2022)
- Symon, G. E. & Cassell, C. E. (1998). *Qualitative methods and analysis in organizational research: A practical guide*. Sage Publications Ltd.
- Gürani, F. Y. (2021), Geleneksel Tarsus evlerinde ahşabın yeri ve kullanımı, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30(1), 231-238.
<https://doi.org/10.35379/cusosbil.833716>
- Özdemir, İ. (1994). *Mimari mekanın değerlendirilmesinde mekan örgütlenme kavramı: Konut yaşama mekanları*. (Yayımlanmamış Doktora tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Kurak Açıcı, F. (2015). *İç Mekanda Sınır Öğeleri*. Akademisyen Yayınevi, Ankara.
- Kutlu, İ. (2019). Mardin ili Midyat ilçesi, İsmail Miroğlu Konutu restorasyon önerisi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Saka Akin, E., Ertürk, S., & Özen H. (2013, Nisan). Geleneksel Akçaabat Evleri'nin miras değeri. *Dünden Bugüne Akçaabat Sempozyumu*, 445-460, Trabzon.
- Cantell, S. F. (2005). *The Adaptive Reuse of Historic Industrial Buildings: Regulation Barriers, Best Practices and Case Studies*. (Master Thesis) Virginia Polytechnic Institute and State University, Virginia.
- Wang, H. J., & Zeng, Z. T. (2010). A multi-objective decision-making process for reuse selection of historic buildings. *Expert systems with Applications*, 37(2), 1241-1249. <https://doi.org/10.1016/j.eswa.2009.06.034>
- Gültekin, N. (2007). Geleneksel konut dokusunda kullanım sürecinin değerlendirilmesi-Beyazırpa Örneği. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 22(3), 261-272.
- Özkan Yazgan, E. (2011). *Anıtsal kültür varlıklarının müze olarak kullanımına yönelik yaklaşımın İstanbul İbrahim Paşa Sarayı örneğinde irdelenmesi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Cragoe, C. D., (2012). *Binalar Nasıl Okunur? Resimli Bina Okuma Rehberi*. Yem Yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, A. (1999). Nitel Araştırma Yöntemlerinin Temel Özellikleri ve Eğitim Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, *Eğitim ve Bilim*, 23(112).